

VODNÉ DIELO NA DUNAJI V MYSLENÍ A PREŽÍVANÍ OBYVATEĽOV JEHO ZÁZEMIA

IZOLDA PÁRIČKOVÁ, MÁRIA BROŽÍKOVÁ

Abstrakt: Páričková I., Brožíková M., 1994: Vodné dielo na Dunaji v myslení a prežívaní obyvateľov jeho zázemia. Acta Environmentalica UC /Bratislava/, Vol.3. Práca poskytuje predbežný obraz o percepcii, prežívaní a následnom hodnotení takého radikálneho civilizačného zásahu do životného prostredia obyvateľov podunajskej oblasti Slovenska, akým je stavba vodného diela na Dunaji, poukazujúc na videnie sveta cez prizmu potrieb a záujmov - ich frustráciu či saturáciu a previazanosť tohoto videnia so sociálnymi faktormi, v rámci ktorých aj vplyv protichodných a zámerne šírených dezinformácií o ekologicky katastrofálnych dôsledkoch vodného diela preniká sférou potrieb a záujmov, umocňujúc, alebo oslabujúc pozitívne verus negatívne a hodnotenie prítomnej skutočnosti.

Problémom empirického štúdia, o ktorého predbežných a čiastočných výsledkoch na týchto stránkach chceme informovať, je spôsob, akým bežný občan, konkrétny obyvateľ podunajskej oblasti spracúva, prežíva a hodnotí vplyvy Vodného diela Gabčíkovo (ďalej VDG alebo len VD) na prírodu, životné prostredie človeka, súc súčasne ovplyvňovaný protichodnými tokmi informácií, odvíjajúcimi sa na jednej strane z úsilia maďarskej vlády a parlamentu o likvidáciu diela z dôvodu "hrozby ekologickej katastrofy", na druhej strane - z úsilia odborníkov a tvorcov VD o záchranu a zveľadenie prírody, vrátane jej ekosystému popri splavení Dunaja v línii Rýn-Mohan-Dunaj a ekologicky čistom spôsobe výroby elektrickej energie - zámerov to, ktorých realizácia už dnes prináša vo väčšine aspektov pozitívne hodnotenie, ako o tom referujú napr. Hraško-Liška (1993), Možiešik (1993), Obložinský (1994), Binder (1994), Szerencses (1994) a ďalší.

Opierajúc sa o autority z oblasti psychológie motivácie (Bokorovú 1975, Božovičovou 1976, Pardela 1977, Homolu 1972, Murraya in Madsen 1972, Allporta 1961, Elkonina-Lejtesa in Čudnovskij 1974, Ležneva, Mjasiščeva, Kuzmina in Gumnickij 1968 a iných) a sociálnej psychológie (Bonnera 1953, Parsonsa in Homola 1972a) je možné problém spôsobu prežívania a hodnotenia takého radikálneho civilizačného zásahu do životného prostredia, akým je stavba vodného diela na Dunaji, teoreticky postaviť (ale aj empiricky vyvodiť) ako "videnie" sveta cez prizmu frustrácie či saturácie individuálne dôležitých potrieb a záujmov osobnosti a ako previazanosť tohoto videnia so sociálnymi faktormi, v rámci ktorých aj vplyv protikladných a zámerne šírených dezinformácií o ekologicky katastrofálnych dôsledkoch VD preniká sférou potrieb a záujmov, umocňujúc alebo oslabujúc pozitívne verus negatívne prežívania a hodnotenie prítomnej skutočnosti.

Keďže je známa vlna odporu, ktorá sa zdvihla proti dostavbe gabčíkovej časti VD u obyvateľov Žitného ostrova a hypertrofovala nielen v dôsledku skutočných zmien životného prostredia, ale aj zámerov maďarských vládnych kruhov, parlamentu a niektorých predstaviteľov maďarských politických strán na Slovensku, ktoré sa hlasno šírili najmä maďarskými masmediálnymi prostriedkami, silne preferovanými, ak nie výlučne sledovanými maďarským etnikom, žijúcim na Slovensku, formulujeme nasledovné hypotézy :

- H1 - Predpokladáme rozdiely v percepcii stavu prírody či životného prostredia obyvateľov podunajskej oblasti pred a po výstavbe VDG, najmä v smere jeho zhoršenia.
- H2 - Predpokladáme, že individuálne dôležité potreby a záujmy nie sú v prežívaní obyvateľov podunajskej oblasti v súčasnosti syténé v želanej miere.
- H3 - Predpokladáme, že sú rozdiely v uspokojovaní individuálne dôležitých potrieb a záujmov obyvateľov podunajskej oblasti v súčasnosti, v porovnaní s obdobím pred výstavbou VDG.
- H4 - Predpokladáme možnosť divergentných vplyvov vzdialenosti bydliska od VDG na hodnotenie aspektov, koncentrovaných v H1 - H3.

Prvým, logickým účinkom je zistenie, že čím bližšie k VDG, tým sa obyvateľov viac týka a tým citlivejšie budú reagovať na dané zmeny. Druhým možným účinkom zase - čím ďalej od VDG, tým menej človek na vlastné oči vidí, čo sa deje a tým väčšiu možnosť alebo náchylnosť má prijímať i zveličovať chýry či cieľenú propagandu o škodlivosti VDG. (Kompletnú zostavu hypotéz pozri in Páricková - Brožíková, 1994).

Metóda

Postavené hypotézy sa overovali prostredníctvom kontrolovaného interview na vzorke 40-tich obyvateľov Žitného ostrova vo veku od 18 do 82 rokov, delených do dvoch pásiem podľa kritéria vzdialenosti bydliska od VD na 1. pásmo ($N_1=18$), k VD bližšie, a teda aj bezprostrednejšie ním ovplyvňované, zahŕňajúce 18 lokalít : Kalinkovo, Hamuliakovo, Šamorín, Báč, Dobrohošť, Rohovce, Vojka nad Dunajom, Horný Bar, Šuľany, Bodíky, Trstená na Ostrove, Baka, Gabčíkovo, Topoľovec, Sap, Hrušov, Čuňovo, Rusovce a 2. pásmo ($N_2=22$), od VD vzdialenejšie a širšie, dopĺňajúce prvé do celku Žitného ostrova, obkoleseného vodami veľkého a Malého Dunaja, súc tak mimo dosahu vplyvov iných riek a ich kanálov. Určitú podporu pre naše členenie pásiem poskytuje výskum autorov Geografického ústavu SAV (Mariot 1991).

Štatisticky sa výskumné údaje spracovali frekvenciami, percentami, variantmi Studentovho t-testu, použitými v závislosti od hodnôt F-testu a testom významnosti rozdielov medzi početnosťami vnútri jednej skupiny. (Podrobnejšie o metóde pozri c.d.).

Prostredníctvom metódy použitej vo výskumnej metodológii sa čiastočne potvrdili prvé tri základné, v tejto fáze testované hypotézy.

K názoru o čiastočnom potvrdení H1, v ktorej predpokladáme rozdiely v percepcii stavu prírody a životného prostredia, najmä v smere ich zhoršenia po výstavbe VD v porovnaní s obdobím pred výstavbou, sme došli až testovaním celej vzorky $N=40$ v dôsledku nepotvrdenia "kritériálnej" H5, podľa ktorej by sa medzi obyvateľmi dvoch pásiem bol mohol prejavíť signifikantný rozdiel v percepcii a prežívaní zmien, spôsobených výstavbou VD v prírode a životnom prostredí (pozri LH vo výsledkoch). Hoci ani v rámci celej vzorky sa nevyskytla zmena percepcie stavu prírody v štatisticky významnom počte prípadov (u 18-tich, t.j. 45 %), ďalšia štatistická analýza ukázala, že v rámci zmenenej percepcie je pri $\alpha=0,01$ signifikantne viac respondentov, ktorí vnímajú stav prírody po výstavbe VD ako zhoršený, než tých, ktorí ho vnímajú ako zlepšený (15:3, t.j. 37,5 % ku 7,5 %), nehovoriac už o tom, že z 18-tich respondentov 1. pásma bezprostredne ovplyvňovaného VD, došlo k zmene percepcie v zmysle negatívneho hodnotenia terajšieho stavu prírody až u 11-tich t.j. 61,1 % respondentov oproti 4 z 22-och respondentov 2. pásma, teda 18,2 % - tým.

K podobným, ale výraznejším výskumným výsledkom dospeli Ira a Kollár (Mariot 1991), ktorí našli štatisticky veľmi významné rozdiely v hodnotení funkcie VDG podľa troch pásiem, v ktorých od Dunaja na sever, vo vzorke 243 respondentov výrazne klesal podiel záporných hodnotení. Ak odmyslíme metodologickú nečistotu našej neveľkej vzorky, zdá sa, že by sa na rozdieloch porovnávaných výsledkov mohol podieľať aj faktor času. Za tri roky sa rôznymi opatreniami v prírode okolo VD veľa zmenilo k lepšiemu. Napr. napustením vody do vyschnutých ramien Dunaja sa zachránila jeho vnútrozemská delta pred postupným zanikaním, oživila príroda a opäť sa rozzelenali lužné lesy (Hraško-Liška, 1993, Valtýni 1993).

Kedže v H1 sa koncentruje línia viacerých, navzájom súvisiacich aspektov hodnotení VDG a jeho vplyvov na prírodu, za pozoruhodné a samé osebe významné (nie štatisticky) možno považovať vysoké škálové hodnoty pohľadu na prospešnosť versus škodlivosť VDG pre prírodu v oboch pásmach. V rozsahu 7-stupňovej škály je $AM1=5,44$ a $AM2=4,59$. Tento znepokojujúci výsledok vypovedá o tom, že obe skupiny považujú VDG za viac pre prírodu škodlivé než prospešné a znamená, že najviac postihnutou sa javí potreba ekologickej rovnováhy, resp. potreba určitého typu životného prostredia, vyjadrujúci mieru frustrácie potreby ekologickej rovnováhy u obyvateľov, tesne spätých s prírodou, v ktorej žili a ktorým najviac prekáža, že sa stavbou VD zmenšil priestor voľnej prírody, ale najmä tej, ktorú mali na dosah ruky a ktorá im slúžila na uspokojovanie mnohých ďalších potrieb a záujmov, zahŕňajúc celý okruh základných životných potrieb a materiálnych

záujmov, týkajúcich sa životnej úrovne obyvateľstva, vrátane potreby žiť (tu máme na mysli ohrozenie života a majetku možnosťou pretrhnutia hrádze, povodňou a nedostatkom únikových možností z Malého Žitného ostrova), ako aj potrieb aktívneho a pasívneho uvoľňovania sa, potreby dojmov, zahrňajúcej i prežívanie krásna, záujmov o rybolov, poľovačku, záhradkárčenie a iné. Teda, ak hovoria o zničenej prírode, hovoria o tej, ktorá sa zničila výstavbou VD, nie o tej, ktorá jeho zásluhou rozkvitá. Tieto výsledky tiež prispievajú k dôvodom, pre ktoré považujeme H1 za čiastočne potvrdenú.

Napriek tomu, že H2 o súčasnom neuspokojovaní individuálne dôležitých potrieb a záujmov na želanej úrovni sa z hľadiska "kriteriálnej" H5 potvrdila signifikantným rozdielom (pozri UPZ vo výsledkoch) medzi dvoma pásmami pri $\alpha=0,05$, považujeme ju len za čiastočne potvrdenú, presnejšie povedané potvrdenú v prvom, ale nie v druhom pásme, pretože ani v jednom dôvode frustrácie neprenikli do vedomia respondentov negatívne vplyvy VDG, ale negatívne vplyvy súčasnej ekonomickej a sociálnej úrovne krajiny, ako nedostatok financií, všeobecná drahota, nezamestnanosť, "dané okolnosti", "dnešná doba" a niekedy aj vplyvy osobného charakteru, ako moja "lenivosť, pohodlnosť". Preto nevidíme dôvod, aby relatívne rovnako nepôsobili aj na respondentov 2. pásma, ako v nadchádzajúcej etape výskumu odstránime metodologické nedostatky tejto vzorky z hľadiska veku, vzdelania a veľkosti.

Situácia overovania H3 o rozdieloch v uspokojovaní potrieb a záujmov pred a po výstavbe VD sa podobá predchádzajúcej, lebo by sme ju mohli na základe splnenia "kriteriálnej" H5 pri $\alpha=0,001$ (pozri RPZ vo výsledkoch), ako aj na základe dôvodov tohoto signifikantného rozdielu medzi dvoma pásmami plne potvrdiť, keďže sú tentoraz naozaj percipované v rámci tých negatívnych dopadov VD na ekosystém prírody, ktoré sme zaradili medzi nepriame, ale zato priamo vplyvajúce na úroveň uspokojovania základných životných potrieb a materiálnych záujmov respondentov. Medzi nimi sú frekventované argumenty o zlom, finančne a časovo náročnom dopravnom spojení, o nesplnených sľuboch ohľadom lacnejšej dopravy, lacnejšej elektrickej energie a jej dodávkach z gabčíkovej hydroelektrárne, o kúrení drahším uhlím, namiesto bývalého lacnejšieho dreva z miestnych zdrojov, o škodách na popraskaných domoch, ktoré nemá kto uhradiť, o lacnom vykúpení najúrodnejšej pôdy na stavbu a strachu z katastrofy na VD.

Avšak rozdiel medzi 7-mimi respondentmi (38,9%), ktorí nevidia absolútne žiadne diferencie v uspokojovaní potrieb a záujmov pred a po výstavbe VD a 11-timi (61,1%), ktorí ich vidia v rôznej miere v rámci 1. pásma, nie je štatisticky signifikantný, čo znamená, že prevažujúce odpovede nie sú významne charakteristické pre všetkých respondentov 1. pásma. Preto signifikantný rozdiel, zistený z hľadiska H5 poskytuje len čiastočnú podporu H3. Možno povedať, že zmeny v saturácii dôležitých potrieb a záujmov spôsobené negatívnymi dôsledkami VD nie sú v skutočnosti také veľké, ako citlivo sú prežívané. Dokladajú to aj škálové hodnoty sledovanej premennej, nachádzajúce sa v oboch pásmach pred stredom rozsahu 7-mich stupňov: $AM1=3,28$, $AM2=1,14$. (Kompletnejšiu diskusiu k výsledkom nájde čitateľ in Páricková - Brožíková 1994).

Na záver by sme chceli povedať, že celkove nie sú predbežné výsledky až také presvedčivo zlé, ako sme očakávali v H1, H2 a H3, ktoré sa potvrdili iba čiastočne. Aj keď na jednej strane môžeme tieto skutočnosti pripísať metodologickým nedostatkom predbežnej vzorky, na druhej strane sa domnievame, že sú spôsobené

aj tým, že obyvatelia Veľkého i Malého žitného ostrova sú v podstate bohatí, lebo majú zem, ktorá ich užíva. Preto ani priame, ani nepriame dopady VDG na prírodu a úroveň uspokojovania ich dôležitých potrieb a záujmov a dokonca ani súčasná nezávideniahodná sociálno-ekonomická situácia krajiny nemôže mať také silné účinky, ako napríklad vidíme v niektorých iných regiónoch Slovenska. Na základe toho sa domnievame, že predbežné výsledky predsa len naznačujú určité smerovanie aj výsledkov budúcich, najmä, ak do vedomia obyvateľov viac prenikne - dnes už zjavná skutočnosť ekologickej prospešnosti VDG na celý Žitný ostrov a v ich myslení a prežívaní bude ono vystupovať ako hodnota, kvôli ktorej sa oplatí obetovať niečo teraz, tu a zo svojho pre potom, tam a druhých.

Literatúra

- ALLPORT, G.W.: Pattern and Growth in Personality. New York, Holt 1961.
- BINDER, J.: Referát k problematike Vodného diela Gabčíkovo. In: Zhromaždenie občanov Gabčíkova o vodnom diele. Gabčíkovo, dňa 1.4.1994.
- BOKOROVÁ, V.: Úloha potrieb v motivácii ľudského chováni a působení sociálních faktorů na jejich tvorbu. Čs. psychologie, 1975, 19, 5, 428-429.
- BONNER, H.: Social Psychology. New York 1953.
- BOŽOVIČ, L.I.: Psychologičeskije zakonomernosti formirovania ličnosti v ontogeneze. Vopr. psih., 1976, 22, 6, 45-53.
- ČUDNOVSKIJ, E.V.: Meždunarodnoje soveščanie po problemam ličnosti. Vopr. psih., 1974, 20, 6, 172-174.
- GUMNICKIJ, G.K.: Potrebnost i interes. Vopr. psih., 1968, 14, 2, 8-15.
- HOMOLA, M.: Motivace lidského chováni. Praha, SPN 1972.
- HOMOLA, M.: Úvod do psychologie osobnosti. Praha, SPN 1972.
- HRAŠKO, V. - LIŠKA, M.: Vodné dielo Gabčíkovo - záchrana vnútrozemskej delty na Dunaji. Bratislava, Q 111, 1993.
- MADSEN, K.B.: Teorie motivace. Praha, Academia 1972.
- MARIOT, P.: Socio-ekonomická prognóza vplyvov prevádzky Vodného diela Gabčíkovo na priľahlé územie. Úloha D. 7., 2. časť. Socio-ekonomická analýza a prognóza vývoja socio-ekonomického systému v zázemí Vodného diela Gabčíkovo. Bratislava, Geografický ústav SAV 1991.
- MOŽIEŠIK, L.: SVD G - N a plavba po Dunaji. Urbanita, zv. 74, Bratislava, Urbion 1993, 16-18.
- OBLOŽINSKÝ, J.: Celkové zhodnotenie doterajších vplyvov. Urbanita, zv. 74, Bratislava, Urbion 1993, 108-109.
- PARDEL, T.: Motivácia ľudskej činnosti a správania. Bratislava, SPN 1977.
- PÁRIČKOVÁ, I. - BROŽÍKOVÁ, M.: Potreby a záujmy obyvateľov podunajskej oblasti Slovenska. In: Psychologické a biologické dôsledky radikálnych civilizačných zmien v Európe. (Z pohľadu dunajského regiónu) Zborník prác riešiteľov projektu. Katedra A. Dubčeka UK v Bratislave 1994, 59-67.
- SZERENCSES, L.: Odborný výklad vodohospodárskej problematiky vodného diela na Dunaji, spojený s jeho obhliadkou po trase Hamuliakovo - Gabčíkovo - Bodíky - Čuňovo. Dňa 8.2.1994.
- VALTÝN, J.: Vplyv Vodného diela Gabčíkovo na lužné lesy. Urbanity, zv. 74, Bratislava, Urbion 1993, 74-76.

GABČÍKOVO WATER DAM IN THOUGHTS AND EXPERIENCES OF INHABITANTS OF ITS HINTERLAND

Summary:

The study provides a preliminary illustration of reception, experiencing, and subsequent evaluation of radical civilization interference with the life environment of the Danubian region inhabitants, represented by the construction of the water dam on the Danube, pointing out the perception of the world through the prism of needs and interests - their frustration or saturation and the connection of this perception with social factors. These social factors include also the influence of contradictory and intentionally spread disinformation on ecologically disastrous consequences of the water dam construction, penetrating the sphere of needs and interests, and either reinforcing or impairing the positive versus negative experiences and evaluation of the present reality.

Within the above context the preliminary results of the 1st stage of research, obtained by means of a controlled interview on a sample of 40 inhabitants of the Danubian region of Slovakia, aged 18 to 82 years, partially confirmed the hypothesis No. 1 on the changed perception of natural conditions and life environment in the direction of their deterioration after the water dam construction in comparison with the period before the construction, as well as the hypothesis No. 2 on the present lack of saturation of individually important needs and interests, and the hypothesis No. 3 on the differences in saturating the needs and interests before and after the water dam construction, caused by the fact of the construction. From this point of view also the hypothesis No. 5 on the influence of the distance between the respondent's place of residence and the dam has been fully confirmed, with significantly (0,001) more sensitive reactions to changes in the inhabitants living closer to the dam (N 18) than in those living farther from it (N 22), whom the changes do not concern in such an extent.

However, do these results also suggest the trend of the future ones ?

Recenzent: Doc.PhDr. Igor Brezina, CSc.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava

Prekladateľ: PhDr. Margita Marczellová

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava

Autori: PhDr. Izolda Páričková, CSc.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava

Doc.PhDr. Mária Brožíková, CSc.

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava